

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/124/57-61>

Nigar Kərimova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci

<https://orcid.org/0009-0008-1634-6731>

krimovanigar20@gmail.com

Milli birlik və qlobal kimlik kontekstində 31 Dekabr Həmrəylik Gününün yeri

Xülasə

XXI əsrdə cəmiyyətlərin inkişaf dinamikasını müəyyənləşdirən əsas amillərdən biri milli kimliklə qlobal kimlik arasında tarazlığın necə qorunması məsələsidir. Qloballaşma, sərhədlərin şərtləşməsi, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı insanları eyni zamanda həm lokal, həm də qlobal məkanın üzvünə çevirir. Belə bir şəraitdə milli dövlətlər və xalqlar üçün kimlik və birlik məsələləri təkcə daxili siyasətin deyil, həm də beynəlxalq münasibətlər sisteminin mühüm komponentinə çevrilir.

Açar sözlər: həmrəylik, milli birlik, qlobal kimlik, milli ideologiya, tarixi reallıq

Nigar Karimova

Azerbaijan State Pedagogical University

Azerbaijan State Pedagogical College

<https://orcid.org/0009-0008-1634-6731>

krimovanigar20@gmail.com

The Place of December 31 Solidarity Day in the Context of National Unity and Global Identity

Abstract

In the twenty-first century, one of the key factors shaping the dynamics of societal development is the issue of maintaining a balance between national and global identity. Globalization, the increasing conditionality of borders, and the rapid advancement of information and communication technologies turn individuals into members of both local and global spaces simultaneously. Under these circumstances, issues of identity and unity for nation-states and peoples become crucial components not only of domestic policy but also of the system of international relations.

***Keywords:** solidarity, national unity, global identity, national ideology, historical reality*

Giriş

Azərbaycan xalqı üçün bu kontekst daha həssas və çoxqatlıdır. Bir tərəfdən, ölkə yeni dövlətçilik mərhələsində öz müstəqil siyasi sistemini, iqtisadi modelini və milli ideologiyasını formalaşdırır, digər tərəfdən isə dünyanın müxtəlif regionlarında yaşayan milyonlarla azərbaycanlı ilə mənəvi-siyasi bağlarını möhkəmləndirməyə çalışır. Bu mənada 31 Dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü yalnız təqvimdə bir tarix deyil, milli birlik və qlobal kimlik münasibətlərinin kəsişmə nöqtəsini təmsil edən ideoloji-mənəvi hadisədir. Bu günün qeyd olunması həm ölkə daxilində, həm də diaspor mühitində azərbaycanlıların özünüdərk prosesinə, milli şüurun möhkəmlənməsinə, mədəni yaddaşın qorunmasına və Azərbaycançılıq ideyasının qlobal miqyasda təbliğinə xidmət edir (Aliyev, 2022).

Tədqiqat

XX əsrin sonlarında geosiyasi vəziyyət və milli özünüdərk prosesləri. XX əsrin sonu dünya tarixində dərin geosiyasi silkələnmələr dövrü kimi xarakterizə olunur. SSRİ-nin dağılması, sosialist sisteminin iflası, milli-azadlıq hərəkatlarının yüksəlişi postsovet məkanında yeni siyasi xəritə formalaşdırdı (Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi, 2006). Azərbaycan da bu proseslərin episentridə olan xalqlardan biri idi. Bir tərəfdən, imperiyanın dağılması fonunda müstəqillik imkanı yaranırdı, digər tərəfdən isə etnik münaqişələr, ərəzi iddiaları və geosiyasi maraqların toqquşması ölkəni ağır sınaqlarla üz-üzə qoyurdu.

Bu tarixi mərhələdə azərbaycanlıların milli özünüdərk prosesinin intensivləşməsi, milli kimlik faktorunun siyasi mübarizənin aparıcı xəttinə çevrilməsi müşahidə olunurdu. Xalq bir tərəfdən demokratik müstəqillik ideyaları uğrunda mübarizə aparır, digər tərəfdən isə tarixi torpaqlarının işğalı, miqrasiya dalğaları və parçalanmış milli məkan gerçəkliyi ilə üzləşirdi. Belə bir şəraitdə milli birlik və həmrəylik çağırışları həm ideoloji, həm də praktiki baxımdan həyati zərurətə çevrilmişdi ("Heydər Əliyev və Azərbaycan diasporu", n.d.).

Azərbaycan xalqının tarixi taleyi müəyyən mənada "parçalanmış məkan" fenomeni ilə səciyyələnir. Bir hissəsi XX əsrin əvvəllərindən etibarən Rusiya imperiyasının, daha sonra SSRİ-nin tərkibində yaşayan, digər hissəsi isə İran İslam Respublikasının sərhədləri daxilində formalaşan azərbaycanlı topluluqları ortaq etnik-mədəni kimliyə malik olsalar da, uzun müddət fərqli siyasi sistemlərdə yaşamışlar. Üstəlik, Türkiyə, Gürcüstan, Orta Asiya respublikaları, Avropa və Amerikada məskunlaşmış azərbaycanlı icmaları da bu parçalanmışlığın coğrafi və sosial miqyasını daha da genişləndirirdi.

Bu reallıq milli birlik ideyasını sırf "dövlət sərhədləri daxilində birlik" çərçivəsindən çıxararaq daha geniş — etnokültür, dil, mədəni yaddaş və mənəvi bağlılıq səviyyəsinə qaldırmağı tələb edirdi. Məhz bu səbəbdən 31 Dekabr Həmrəylik Günü ideyası sadəcə dövlət bayramı konsepsiyası deyil, coğrafi sərhədləri aşan, dünya azərbaycanlılarının bütöv mənəvi məkan kimi dərkini təmin edən bir çağırış kimi meydana çıxdı (Anderson, 2006).

1991-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi tərəfindən 31 dekabr tarixinin Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü kimi qeyd edilməsi barədə qərar qəbul edilməsi bu ideyanın hüquqi-siyasi əsasını qoydu. Bu qərar təsadüfi deyildi; bölgənin həm tarixi-coğrafi mövqeyi, həm də milli mübarizə ənənələri nəzərə alınanda, Naxçıvandan gələn belə bir təşəbbüsün simvolik çəkisi daha aydın görünür (Aliyev, 2022).

Naxçıvan faktiki olaraq Azərbaycanın geosiyasi baxımdan blokada şəraitində qaldığı dövrdə milli iradənin, müqavimət ruhunun və siyasi uzaqgörənliyin mərkəzlərindən biri kimi çıxış edirdi. 31 Dekabrın Həmrəylik Günü kimi rəsmiləşdirilməsi də elə bu tarixi funksiyanın məntiqi davamı idi: parçalanmış azərbaycanlı məkanının mənəvi integrasiyası ideyası Naxçıvan siyasi elitası tərəfindən dövlət statuslu təşəbbüsə çevrildi.

Həmrəylik ideyasının sistemli dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılmasında Ümummilli lider Heydər Əliyevin rolu xüsusi qeyd olunmalıdır. Onun Azərbaycançılıq konsepsiyası yalnız ölkə daxilində yaşayan vətəndaşlara deyil, bütün dünya azərbaycanlılarına şamil olunan ümummilli ideya kimi formalaşmışdır. Həmrəylik Günü də bu konsepsiyanın praktik təzahür formalarından biri kimi çıxış edir. Bu dövrdə xalqın milli iradəsinin siyasi istiqamətə çevrilməsi, ilk növbədə, dövlətçilik strategiyasını müəyyənləşdirən lider mövqeyi ilə sıx bağlı idi. Müstəqillik ideyasının məzmununu və gələcək inkişaf xəttini isə həmin mərhələdə Heydər Əliyevin söylədiyi fikirlər açıq şəkildə ifadə edirdi: "Öz taleyinin sahibi olmuş xalqımız hüquqi, demokratik dövlət quruculuğu yolundadır və əmin ola bilərsiniz ki, heç bir qüvvə onu bu yoldan döndərə bilməyəcəkdir. Azərbaycan Respublikası dünya birliyinin tam və bərabərhüquqlu üzvü kimi müstəqil daxili və xarici siyasət yeridir" (Aliyev, 2005).

Heydər Əliyevin müxtəlif çıxışlarında dünya azərbaycanlılarının birlik və həmrəylik ideyası dəfələrlə vurğulanmış, bu birlik dövlət siyasətinin strateji istiqaməti kimi əsaslandırılmışdır. Burada söhbət yalnız emosional-mənəvi birlikdən deyil, həm də diaspor təşkilatlarının yaradılması, onların fəaliyyətinin koordinasiya edilməsi, beynəlxalq aləmdə Azərbaycan həqiqətlərinin təbliği və milli

marahların müdafiəsi üçün vahid platformanın qurulmasından gedir. 31 Dekabr bu platformanın ideoloji rəmzlərindən biri kimi qəbul olunur (İsmayılova, 2010).

Sonrakı mərhələdə 31 Dekabrın Həmrəylik Günü kimi ümumdövlət səviyyəsində qeyd olunması, rəsmi bayram statusu alması bu ideyanın yalnız regional təşəbbüs olmaqdan çıxaraq ümummilli-siyasi institut səviyyəsinə yüksəldiyini göstərdi. Həmrəylik Günü dövlət təqviminin bir hissəsinə çevrildi, ictimai-mədəni tədbirlər sistemində xüsusi yer aldı, təhsil, mətbuat, diaspor fəaliyyəti, mədəniyyət və informasiya siyasəti sahələrində mühüm mövzulardan biri oldu (Aliyev, 2022).

Bu proses nəticəsində 31 Dekabr həm tarixi-siyasi hadisələrin məntiqi nəticəsi, həm də dövlət ideologiyasının struktur elementinə çevrildi. Beləliklə, Həmrəylik Günü milli birlik və qlobal kimlik münasibətlərinin rəsmi şəkildə tanındığı, hüquqi və ideoloji müstəvidə təsbit edildiyi bir simvoldur. “Milli birlik” termini sosial elmlərdə çoxölçülü fenomen kimi qəbul edilir və sosioloji, siyasi, psixoloji və mədəni aspektlər üzrə fərqli nəzəri çərçivələrlə izah olunur. Klassik sosioloji nəzəriyyəyə görə, milli birlik eyni dil, tarix, ərazi və psixoloji bağlılıq ətrafında formalaşan ümumi kollektiv identiklikdir. Renanın “birlik yaratma” modelində milləti yaşamış orta qadın və gələcəyə yönəlmiş kollektiv iradə müəyyənləşdirir (Nye, 2004). Bu baxımdan milli birlik sadəcə etnik bağ deyil, orta ideal və mənəvi razılaşma prosesidir.

Müasir politologiyada milli birlik dövlətin legitimlik resurslarından biri kimi qiymətləndirilir və “milli inteqrasiya”, “ictimai həmrəylik”, “vətəndaş identikliyi” kimi anlayışlarla kəşifir. V. Andersonun “təsəvvür edilmiş icma” konsepsiyasına görə, millət məkan və zaman daxilində özünü vahid kollektiv kimi təsəvvür edən və bu təsəvvür üzərində siyasi-mədəni birlik quran sosial konstruksiyadır (Renan, 1882). Bu konstruksiyanın gücü onun orta qadın, rəmzlər, dil və mədəni kodlarla möhkəmləndirilməsidir.

Azərbaycan reallığında milli birlik anlayışı həm etnomədəni, həm də siyasi-fəlsəfi komponentlərdən ibarətdir. Bir tərəfdən dil, mentalitet, tarixi yaddaş, adət-ənənələr kimi amillər birliyi təmin edir, digər tərəfdən müstəqil dövlətçilik ideyası, bütövlük arzusu və Azərbaycançılıq fəlsəfəsi milli birliyin siyasi kontekstini şərtləndirir.

Azərbaycan xalqının tarixi taleyi milli birlik ideyasının formalaşmasına münbit zəmin yaratmışdır. Ən qədim dövrlərdən başlayaraq Azərbaycan ərazisinin böyük imperiyalar arasında strateji mövqeyə sahib olması xalqı tez-tez siyasi parçalanmalar və mədəni təbəqələşmələrlə üz-üzə qoymuşdur. Buna baxmayaraq, dil, mədəniyyət və mənəvi yaddaşın gücü vahid azərbaycanlı kimliyinin qorunmasına şərait yaratmışdır.

Qarabağ, Təbriz, Şirvan, Gəncə, Naxçıvan, Quba kimi tarixi mədəniyyət mərkəzləri müxtəlif dövrlərdə siyasi idarəçilik baxımından fərqli sistemlərin tərkibində olsa da, mədəni kodların birliyi xalqın özünü vahid icma kimi dərk etməsinə imkan vermişdir. Xalq ədəbiyyatı, aşıq sənəti, muğam, nağıllar, mifoloji motivlər, ümummilli qəhrəmanlıq ənənəsi milli birlik şüurunun əsrlər boyu möhkəmlənməsinin nümunələridir.

Azərbaycan tarixində birlik ideyasının daha parlaq təzahürlərindən biri XVIII əsr Qarabağ xanlığı dövründə, XIX əsrdə Mirzə Fətəli Axundzadənin milli özünüdərk çağırışlarında, XX əsrin əvvəllərində M.Ə.Rəsulzadənin “Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz” ideyasında və nəhayət, XX əsrin sonundakı müstəqillik hərəkatında müşahidə olunur. Bu tarixi ardıcılıq milli həmrəyliyin Azərbaycan üçün yalnız ideal deyil, kollektiv taleyin ayrılmaz komponenti olduğunu göstərir. Azərbaycan tarixində dövlətçilik ənənəsi milli birlik ideyasının həm nəticəsi, həm də təminatçısı olmuşdur. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması, 1991-ci ildə müstəqilliyin bərpası milli birlik çağırışının siyasi təcəssüm formalarıdır. Müstəqillik dövründə dövlətçilik ideyası Azərbaycançılıq fəlsəfəsi ilə sintez olunaraq vahid milli proqram halına gətirilmişdir (“Mənəvi birliyimizin bayramı”, 2018).

Müasir dövrdə milli birlik yalnız tarixi zərurət deyil, həm də strateji ehtiyacdır. Sürətlə dəyişən qlobal proseslər, informasiya müharibələri, transmilli miqrasiya, diaspor nəsillərinin assimilyasiya təhlükəsi və etnik kimlik böhranları milli birliyi daha da aktuallaşdırır.

Qloballaşma dövründə kimlik məsələsi həm siyasi nəzəriyyədə, həm sosiologiyada, həm də antropologiyada əsas tədqiqat istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Əgər XX əsrin əvvəllərində

kimlik daha çox lokal, etnik və milli çərçivələrdə təhlil edilirdisə, XXI əsrdə bu çərçivələr genişlənərək transmillilik, miqrasiya, informasiya axını və sosial şəbəkələr kimi yeni proseslər fonunda yenidən dəyərləndirilir.

Qlobal kimlik fərdin özünü eyni zamanda həm milli-mədəni sistemin üzvü, həm də qlobal dünyanın aktiv iştirakçısı kimi qavramasıdır. Bu, ikiqat identiklik formasıdır: insan öz milli mənsubiyyətini itirmədən qlobal dəyərləri mənimsəyir və beynəlxalq sosial-mədəni mühitə inteqrasiya olunur.

Dünya azərbaycanlılarının kimlik modeli dörd əsas element üzərində qurulur:

1. Vətənlə bağlılıq — coğrafi məsafə fərqi olsa da, azərbaycanlıların böyük hissəsi Azərbaycanı mənəvi və emosional olaraq “ana vətən” kimi qəbul edir. Bu bağlılıq həm tarixi yaddaşdan, həm mədəni köklərdən, həm də ailə ənənələrindən gəlir.
2. Mədəni yaddaşın qorunması — toy adətləri, Novruz mərasimləri, Azərbaycan mətbəxi, musiqisi, folkloru dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlıların identikliyinə əsas elementidir.
3. Dilin saxlanması — dil kimliyin əsas daşıyıcısıdır. Xaricdə doğulan nəsillərin Azərbaycan dilini öyrənməsi milli-mədəni davamlılığı təmin edən əsas faktorlardandır.
4. Siyasi mövqe və milli maraqlarla həmrəylik — soyqırımı, işğal, insan hüquqları, Qarabağ həqiqətləri kimi məsələlərdə dünya azərbaycanlılarının bir mövqedən çıxış etməsi qlobal kimliyin siyasi komponentini təşkil edir. Bu elementlər birlikdə Azərbaycan diasporunun həm milli, həm də qlobal kimlik daşıyıcısı olduğunu göstərir.

31 Dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü yalnız bayram statusuna malik rəsmi tarix deyil; o, milli birlik ideyasının həm rəmzi, həm də funksional daşıyıcısı kimi çıxış edir. Bu gün Azərbaycan xalqının tarixi yaddaşını, mədəni kimlik dəyərlərini, diaspor potensialını və dövlətçilik fəlsəfəsini vahid ideoloji çərçivədə birləşdirir. Aşağıdakı məqamlar 31 Dekabrın milli birlik kontekstində oynadığı əsas funksiyaları dərin şəkildə təhlil etməyə imkan verir.

Bu günün beynəlxalq səviyyədə rolunu müəyyənləşdirən əsas məqamlardan bir neçəsini qeyd etmək istərdik: Azərbaycanın tolerantlıq, multikulturalizm və birliyə əsaslanan dəyərlərinin dünyaya təqdim olunması; dünya azərbaycanlılarının vahid məqsəd ətrafında birləşə bilmə gücünün nümayişi; dövlətin diaspor siyasətinin ideoloji dayaqları kimi çıxış etməsi; xalqın beynəlxalq münasibətlərdə aktiv subyektə çevrilməsi. Beləliklə, 31 Dekabr Azərbaycan üçün beynəlxalq arenada həm ideoloji kapital, həm də mədəni marka funksiyasını yerinə yetirir (Səmədzadə & Əhmədova, 2018).

“Yumşaq güc” anlayışı (“Vikipediya”, n.d.) dövlətlərin mədəniyyət, dəyərlər və diplomatiya vasitəsilə beynəlxalq nüfuz qazanmasını ifadə edir. Azərbaycan üçün diaspor bu yumşaq gücün əsas komponentlərindən biridir və 31 Dekabr bu gücün ideoloji mərkəzlərindən birinə çevrilmişdir.

Bu mənəvi birlik dövlətçilik fəlsəfəsinin müasir mərhələsində də ardıcıl şəkildə inkişaf etdirilir və dünya azərbaycanlılarının vahid mədəni-siyasi məkan kimi dərk olunmasına xidmət edir. Bu yanaşma hazırkı dövrdə ölkə rəhbərliyinin çıxışlarında da öz əksini tapır və aşağıdakı fikirdə aydın şəkildə ifadə olunur: *“Dünyada yaşayan bütün soydaşlarımızı ənənəvi olaraq səmimiyyətlə salamlayır, onlara uğurlar arzulayıram. Onlar bilirlər ki, güclü müstəqil Azərbaycan dövləti var və onların arxasında dayanır. Əminəm, bu gün xaricdə yaşayan azərbaycanlılar haqlı olaraq fəxr edirlər ki, müstəqil Azərbaycanın, müzəffər Azərbaycanın övladlarıdır”* (Aliyev, 1995).

Bu gün, həmçinin Azərbaycanın beynəlxalq humanitar dəyərlər sisteminə özünəməxsus yerini nümayiş etdirmək üçün ideoloji vasitə rolunu oynayır. 31 Dekabr çərçivəsində keçirilən tədbirlər, diasporun mədəni və sosial təşəbbüsləri milli həmrəyliyin siyasi, mədəni və ictimai təzahür formalarını legitimləşdirir və onları vahid ideoloji çərçivəyə salır. Bununla yanaşı, Həmrəylik Günü Azərbaycanın qlobal səviyyədə sülh, tolerantlıq, multikulturalizm və mədəniyyətlərarası dialoq kimi dəyərləri təbliğ edən dövlət imicini möhkəmləndirir.

Nəticə olaraq, 31 Dekabr təkcə rəsmi bayram statusu daşıyan gün deyil; o, qlobal miqyasda Azərbaycan kimliyinin müasir ideoloji embleminə, dünya azərbaycanlılarını birləşdirən və Azərbaycançılıq ideyasını ümumbəşəri müstəviyə çıxaran konseptual simvolların ən mühümlərindən birinə çevrilmişdir.

Nəticə

31 Dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü müasir geosiyasi və mədəni proseslər fonunda milli birlik və qlobal kimlik münasibətlərinin mühüm kəsişmə nöqtəsini təşkil edir. Bu günün mahiyyəti yalnız tarixi hadisənin xatırlanması ilə məhdudlaşmır; o, həm Azərbaycan daxilində, həm də dünya azərbaycanlıları arasında mənsubiyyət hissini gücləndirən ideoloji-mənəvi platforma funksiyasını yerinə yetirir. Həmrəylik Günü milli kimliyin əsas elementləri olan dil, mədəniyyət, tarixi yaddaş və kollektiv şüuru aktual saxlayır, diaspora topluluqlarını vahid mədəni məkan kimi birləşdirir və onların Azərbaycanla bağlılığını möhkəmləndirir.

Ədəbiyyat

1. Aliyev, H. (2005). *Müstəqilliyimiz əbədidir* (Kitab 14; dekabr 1997–fevral 1998). Azərənəşr.
2. Aliyev, H. (1995, 30 dekabr). *Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü münasibətilə Azərbaycan Prezidentinin xalq müraciəti*. <https://lib.aliyevheritage.org/az/974167.html>
3. Aliyev, İ. (2022, 31 dekabr). *Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və Yeni il münasibətilə müraciət*. <https://president.az/az/articles/view/58523>
4. Aliyev, Q. (2022, 30 dekabr). *31 dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü'nün böyük tarixi qələbəmizdə rolu*. <https://yap.org.az/az/view/news/70677/31-dekabr-dunya-azerbaycanlilarinin-hemreylik-gununun-boyuk-tarixi-qelebemizde-rolu->
5. Anderson, B. (2006). *Imagined communities*. Verso.
6. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi. (2006). *Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü münasibəti ilə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müraciətinin təsdiq edilməsi haqqında qərar*. <https://e-qanun.az/framework/14725>
7. Heydər Əliyev və Azərbaycan diasporu. (n.d.). *Elektron resurs*. <https://files.preslib.az/projects/diaspora/a4.pdf>
8. İsmayılova, H. (2010, 19 mart). Milli birlik və həmrəylik bayramı. *Azərbaycan qəzeti*, № 62, 6.
9. Səmədzadə, K., & Əhmədova, S. (Tərtibçilər). (2018). *Mənəvi birliyimizin bayramı: 31 dekabr Dünya Azərbaycanlılarının həmrəylik günü münasibətilə metodik vəsait*.
10. Nye, J. (2004). *Soft power*. Public Affairs.
11. Renan, E. (1882). *Qu'est-ce qu'une nation?* Calmann-Lévy.
12. Vikipediya. (n.d.). *Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü*. https://az.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Az%C9%99rbaycanl%C4%B1lar%C4%B1n%C4%B1n_H%C9%99mr%C9%99yliyi_G%C3%BCn%C3%BC

Daxil oldu: 02.08.2025

Qəbul edildi: 07.11.2025